

BEZPEČNOST A OCHRANA ZDRAVÍ PŘI PRÁCI V OBLASTI PŮSOBNOSTI STÁTNÍ BÁŇSKÉ SPRÁVY

Je obecnou povinností organizací zajistit a kontrolovat dodržování zákonných a jiných obecně závazných právních předpisů upravujících bezpečnost a ochranu zdraví při práci, bezpečnost provozu a pracovní podmínky při hornické činnosti a činnosti prováděné hornickým způsobem. Tyto povinnosti jim stanovuje zákoník práce a další obecně závazné právní předpisy. Patří k nim zejména zákon č. 309/2006 Sb., kterým se upravují další podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v pracovněprávních vztazích, jednak zákon č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě a předpisy vydané k jeho provedení.

V současné právní úpravě hornické činnosti je základní požadavek k zajištění bezpečnosti zakotven v § 6 zákona č. 61/1988 Sb., podle něhož je organizace povinna zajistit a kontrolovat dodržování tohoto zákona, horního zákona a předpisů vydaných na jejich základě, jakož i jiných obecně závazných právních předpisů upravujících bezpečnost a ochranu zdraví při práci, bezpečnost provozu a pracovní podmínky při hornické činnosti a činnosti prováděné hornickým způsobem.

Co především zákonodárce uložil organizaci na tomto úseku, je přijímat a včas činit potřebná preventivní opatření spolu s bezodkladným odstraňováním nebezpečných stavů, které by mohly ohrozit zákonem chráněný obecný zájem. Jde zejména o bezpečnost života a zdraví lidí a dále o bezpečnost provozu organizace. Organizace je povinna učinit celou škálu opatření zejména k předcházení vzniku požárů a výbuchů, průvalů vod a bahnin, průtrží hornin, uhlí, plynů, vzniku důlních otřesů a erupcí. K tomu účelu je nezbytné vytvořit podmínky, a v každé organizaci hornickou činnost a činnost prováděnou hornickým způsobem odborně řídit. Proto zákon uložil, aby organizace ustanovila ze zvlášť kvalifikovaných osob pro každý důl nebo lom závodního dolu nebo lomu, kteří odpovídají za bezpečné a odborné řízení hornické činnosti nebo činnosti prováděné hornickým způsobem.

U hornické činnosti je pak povinností organizace zřídit útvar, popřípadě ustanovit odborně způsobilého pracovníka, pro plnění úkolů na úseku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu.

Z uvedeného lze vyvodit, že současná právní úprava odpovídajícím způsobem reagovala na potřebu zajistit bezpečné a odborné řízení obou zmíněných činností, zvlášť když do čela byl ustanoven zkušený a odborně znalý pracovník. Nedostatkem je, že zákon nestanoví, zda tuto funkci může vykonávat jedna osoba pro více místně odloučených pracovišť či nikoliv. To by mohlo totiž vést k problémům, například při vzniku havárie, když některé prováděcí předpisy stanoví, že závodní lomu je současně vedoucím likvidace havárie. Na druhé straně nelze přehlédnout, že při současném rozvoji techniky používané při povrchovém dobývání je u některých menších místně odloučených pracovišť obtížné při malém počtu zaměstnanců mít i pro takové pracoviště závodního lomu.

I pro hornickou činnost a činnost prováděnou hornickým způsobem je základním předpisem zákoník práce, zákon č. 262/2006 Sb., který upravuje v obecné rovině požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví při práci. Tento zákon především stanoví, že

zaměstnavatel je povinen zajistit bezpečnost a ochranu zdraví při práci zaměstnanců s ohledem na rizika možného jejich ohrožení života a zdraví, která se týkají výkonu práce a péče o bezpečnost a ochranu zdraví při práci, uložená zaměstnavateli právními předpisy, je nedílnou a rovnocennou součástí pracovních povinností vedoucích zaměstnanců na všech stupních řízení v rozsahu pracovních míst, které zastávají.

Zákoník práce upravuje základní zásady pracovněprávních vztahů, když ukládá zaměstnavatelům povinnost seznamovat zaměstnance s předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.

Stěžejní úpravu bezpečnosti a ochrany zdraví při práci obsahuje pátá část zákoníku práce, tedy § 101 až 108. Zde se mimo jiné stanoví, že plní-li na jednom pracovišti úkoly zaměstnanci dvou a více zaměstnavatelů, jsou tito zaměstnavatelé povinni se vzájemně informovat o rizicích i o přijatých opatřeních k ochraně před jejich působením, které se týkají výkonu práce a pracoviště. Zaměstnavatelé jsou povinni spolupracovat při zajišťování bezpečnosti a to pro všechny zaměstnance na pracovišti. Zákoník dále stanoví, že v takových případech je nezbytné uzavřít písemnou dohodu všech zúčastněných zaměstnavatelů a touto dohodou pověřený zaměstnavatel koordinuje provádění opatření k ochraně bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. Tady lze dodat, že bude-li takovým pracovištěm důl nebo lom či jiné pracoviště, na němž je vykonávána hornická činnost nebo činnost prováděná hornickým způsobem bude tímto zaměstnavatelem hornická organizace a osobou odpovědnou závodní dolu nebo závodní lomu.

Hornická činnost a činnost prováděná hornickým způsobem jsou činnostmi, při kterých dochází k bezprostřednímu styku s přírodními podmínkami. Na jejich jedinečnost je nezbytné reagovat odpovídajícím způsobem a to bez ohledu na nároky tím vyvolané. Na prvním místě musí být požadavek nutnosti odstranit případná rizika nebo je alespoň eliminovat na nezbytnou míru při současném přijetí takových opatření, která by zajistila bezpečnost pracovníků. Proto zákon o hornické činnosti zmocnil Český báňský úřad, aby podrobněji upravil v jednotlivých sférách činnosti obecně závazným právním předpisem požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví při práci a bezpečnost provozu. Tak bylo vydáno na čtyřicet právních předpisů k provedení zákona, jimiž jsou upraveny jednotlivé druhy hornické činnosti, jakož i používání strojů a dalších zařízení, větrání, a celá řada dalších oblastí specifických pro hornickou činnost. Rovněž vedoucí zaměstnanci zaměstnavatele jsou oprávněni zákoníkem práce vydávat pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.

Významnou pozornost věnují orgány státní báňské správy pracovním úrazům a provozním nehodám (haváriím). Jejich právní reglementace, počínaje jejich ohlašování, šetřením příčin a zdrojů úrazů jakož i havárií, až po jejich evidenci a analýzy, proč k takovým nežádoucím událostem došlo a jak jim napříště čelit, je několika set letým středobodem činnosti státní báňské správy. Víme, jak například úprava jednotlivých ustanovení bezpečnostních předpisů je přijímána na základě poznatků, jež byly získány při šetření úrazů a havárií, jež se staly v minulosti. Víme,

jak některá preventivní opatření jsou formulována právě na základě událostí, jež se v minulosti staly a při nichž byl ohrožen zdraví nebo život zaměstnanců.

Dlouhodobě se orgány státní báňské správy zabývají i šetřením některých úrazů, při kterých nedošlo k vážnému poškození zdraví. Je tomu tak proto, že například jen shodou okolností nedošlo závažnému pracovnímu úrazu, popřípadě k usmrcení pracovníka a jeví se proto naprosto přirozené, že analýza takového úrazového děje může vést k poznatkům, jak podobnému případu v budoucnu zabránit.

Státní báňská správa dlouhodobě sleduje a zjišťuje příčiny a zdroje provozních nehod (havárií). Při těchto událostech jen v některých případech dochází současně k úrazu pracovníků. Vychází z poznatku, že provozní nehoda, kterou dnes „jen“ vznikla škoda na majetku organizace, může být zítra příčinou pracovního úrazu. Všimněme si, že ani zákoník práce, který podrobně definuje řadu povinností zaměstnavatelů a zaměstnanců na úseku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, a stanoví, co je pracovním úrazem, se provozními nehodami (haváriemi) vůbec nezabývá, neukládá povinnost je zaznamenat a zjišťovat příčiny jejich vzniku. Patří proto významným počinům přístup orgánů státní báňské správy, které dlouhodobě ukládají povinnost organizacím, podléhajícím jejich doзору, aby ohlašovaly takové události, zjišťovaly jejich příčiny a přijímaly opatření k jejich eliminaci.

Jen díky pozornosti, kterou věnují orgány státní báňské správy pracovním úrazům a provozním nehodám (haváriím), vykazuje české hornictví i v celoevropském měřítku velmi nízkou úrazovost. K tomu přistupuje uplatňování již zmíněného principu jednoho jediného odpovědného vedoucího pracovníka (závodního dolu nebo závodního lomu), který odpovídá za odborné a bezpečné řízení hornické činnosti. V obecných předpisech nenajdeme obdobnou odpovědnou osobu. Většinou se jedná o koordinátory prací na stavbách, a jinak za bezpečnost odpovídá každý vedoucí zaměstnanec zaměstnavatele v rozsahu jím vykonávané funkce.

Vrchní dozor vykonávají orgány státní báňské správy tím, že vlastně vykonávají dozor nad dodržováním horního zákona, zákona o hornické činnosti jakož i nad předpisy vydanými na jejich základě a rovněž nad jinými obecně závaznými právními předpisy, které upravují bezpečnost a ochranu zdraví při práci, bezpečnost technických zařízení, ale i požární ochranu v podzemí, dále nad pracovními podmínkami v organizacích, pokud vykonávají hornickou činnost nebo činnost prováděnou hornickým způsobem a při nakládání s výbušninami. K výkonu vrchního dozoru jsou orgány státní báňské správy vybaveny pravomocí, která jim umožňuje kdykoliv vstoupit do objektů, zařízení a na pracoviště, vyžádat si předložení potřebných materiálů, dokumentací, odborných posudků, vyžádat si potřebné informace a vysvětlení.

Obvodní báňské úřady provádějí prohlídky objektů, zařízení a pracovišť a přitom kontrolují, jak jsou plněny povinnosti vyplývající z právních předpisů na úseku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu. Nařizují odstraňovat zjištěné závady a nedostatky a pokud zjistí závady, které bezprostředně ohrožují zákonem chráněný zájem a které nelze ihned odstranit, jsou oprávněny v nezbytném rozsahu k zastavení provozu organizace nebo její části. K takovému opatření je zákonem zmocněn i báňský inspektor, který v odůvodněných případech je oprávněn nařídít zaměstnancům organizace, aby opustili pracoviště. K takovému opatření,

keré je právem charakterizováno jako bezprostřední zákrok, je oprávněna vedle báňských inspektorů jen Policie České republiky. Z uvedeného porovnání by mohl vzniknout dojem, že orgány státní báňské správy plní jen úkoly na úseku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Není tomu tak. Vedle oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci plní orgány státní báňské správy významné úkoly při ochraně a využití nerostného bohatství, při nakládání s výbušninami, jsou současně správními orgány, které ve správním řízení rozhodují na žádost nebo z vlastního podnětu ve věcech, které jim byly zákonem svěřeny.

Ke zvýšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci přispívá i pravidelné ověřování odborných znalostí vedoucích zaměstnanců v organizacích, podléhajících vrchnímu dozoru orgánů státní báňské správy. K výkonu některých činností, u nichž významným způsobem hraje roli bezpečnost a ochrana zdraví při práci je nezbytným předpokladem získání osvědčení o způsobilosti k zastávání takové funkce. V jiných případech je takové osvědčení předpokladem, aby fyzická osoba mohla získat živnostenské oprávnění.

Při hornické činnosti a činnosti prováděné hornickým způsobem se mohou používat jen technická zařízení a pomůcky, které odpovídají bezpečnostním předpisům. Technická zařízení se zvýšenou mírou ohrožení zdraví a bezpečnosti osob a majetku, které podléhají vrchnímu dozoru orgánů státní báňské správy podle zákona o hornické činnosti a předpisů vydaných k jeho provedení, zákon označuje jako vyhrazená technická zařízení. Jsou jimi zařízení tlaková, zdvihací, elektrická a plynová. Podle stupně nebezpečnosti se zařazují do tříd, popřípadě skupin, a stanoví se způsob prověřování odborné způsobilosti osob k činnostem na těchto zařízeních.

Významným způsobem přispívajícím k eliminaci rizik vzniku provozních nehod (havárií) a potřeby být připraven na záchranu postižených osob, je mnohaletá existence báňské záchranné služby. Existence této služby zajišťované jak profesionálními pracovníky, tak dobrovolnými členy, vzešla z objektivní nutnosti být připraven na zdolávání všech předvídatelných druhů havárií, a to nejen personálně, ale i materiálně a technickým zabezpečením. Protože rizika na úseku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci nejsou při hornické činnosti objektivně stejná, při povrchovém dobývání jsou přece jen menší, pamatoval na to zákon, když jen v některých případech uložil bezvýjimečnou povinnost organizacím zajistit výkon báňské záchranné služby. Báňští záchranáři působící v báňských záchranných stanicích působí při zajišťování řady dalších úkolů souvisejících s bezpečností a ochranou zdraví při práci a bezpečností provozu, a to zejména na úseku prevence. Přispívají tak svou činností a svými zkušenostmi ke zvýšení úrovně bezpečnosti práce. Hornická veřejnost báňským záchranářům za mnohé vděčí, ale také jim za mnohé zůstává dlužna. Zákon sám neřeší nejen kvalifikační požadavky na báňské záchranáře, ale ani sociální a morální ocenění této vysoce rizikové a odpovědné činnosti. Pokud organizace zřídí vlastní báňskou záchrannou stanici, má povinnost pečovat o řádný výcvik báňských záchranářů, jejich školení, materiální vybavení. Tím tedy tuto povinnost nemají organizace, které sice disponují báňskými záchranáři, ale takovou stanici nezřídily.

Jedním z nástrojů výkonu vrchního dozoru orgánů státní báňské správy je provádění inspekční činnosti, při které jsou předmětem kontroly především dodržování ustanovení horního zákona, zákona o hornické činnosti, jakož i předpisů vydaných

na jejich základě, tak i obecných předpisů pokud upravují bezpečnost a ochranu zdraví při práci a bezpečnost provozu. O vykonané inspekci pořizuje báňský inspektor protokol, který je v případech zjištěných nedostatků a porušení podkladem pro významný nástroj svěřený zákonem báňským inspektorům – a to závazný příkaz, kterým na místě báňský inspektor ukládá zjištěné závady a nedostatky odstranit. Podle charakteru zjištěné závady a její společenské nebezpečnosti je poskytnuta lhůta k jejímu odstranění. Ve zvlášť naléhavých případech, kde by pokračováním v dosavadní práci mohla být zřejmě a bezprostředně ohrožena bezpečnost a zdraví pracovníků, je báňský inspektor oprávněn pokračování prací v nezbytném rozsahu zastavit, popřípadě nařídit pracovníkům opuštění pracoviště. Zákon umožňuje organizaci, aby podala proti závaznému příkazu báňského inspektora námitky. O nich by pak rozhodoval příslušný orgán státní báňské správy, přičemž i jím vydané rozhodnutí umožňuje organizaci podat proti němu odvolání k Českému báňskému úřadu.

Inspekční činnost orgánů státní báňské správy je prováděna rovněž prostřednictvím prověrek, které jsou buď specializovány na určitou oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnost provozu, nebo se jedná o generální prověrku, kdy předmětem kontroly jsou všechny oblasti bezpečnosti. Závěry z těchto prověrek, projednávané vždy s vedením organizace konstatují zjištěné závady a nedostatky a cesty vedoucí k jejich odstranění. Zároveň vytyčují opatření, kterými by se zvýšila úroveň bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu v organizaci.

K výkonu vrchního dozoru orgánů státní báňské správy náleží i nástroje správního trestání, které doznaly poslední novelizací zákona o hornické činnosti významných změn. Zákon rozlišuje mezi přestupky, jichž se může dopustit fyzická osoba a správními delikty, kterých se může dopustit pouze právnická nebo podnikající fyzická osoba. Podle společenské nebezpečnosti jednání, doby jeho trvání, intenzity a dalších hledisek pak orgán státní báňské správy rozhodne ve správním řízení o výši uložené pokuty, popřípadě o jiné sankci, například o odejmutí oprávnění nebo osvědčení k výkonu činnosti, vydaných fyzickým osobám.

Současná právní úprava bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu, jakož i bezpečnosti technických zařízení při hornické činnosti a činnosti prováděné hornickým způsobem, se jeví jako dostačující.

Důsledným dodržováním předpisů vydaných k zajištění bezpečnosti a ochraně zdraví při práci mají organizace vytvořeny podmínky pro práci bez rizik, bez mimořádných událostí a provozních nehod. To se samozřejmě zčásti týká i pracovních úrazů, i když v této doméně, ovlivňované lidským faktorem, musíme i nadále počítat s lidským selháním.